

OUDKERKSLAVISCH-RUSSISCH: HET VERBUM¹

Classificatie van het Slavische werkwoord volgens Schleicher-Leskien (1852, 1905)

Het gaat hier om de klassieke indeling in vijf klassen, die bekend staan als “Leskiens klassen” (August Leskien → DS 245). De classificatie gaat in eerste instantie uit van de verschillende manieren waarop het presens gevormd wordt.

Uitgangspunt is het “formans” in het presens, dat uit een vocaal bestaat (stamvormende “themavocaal”) of uit een consonant plus vocaal. We geven hier de OKS vormen:

- Klasse I: “formans” *-e-/o-*, b.v. *nesti* ‘dragen’, 3sg.ps. *nes-e-t̃* → AS 233
- Klasse II: “formans” *-ne-/no-*, b.v. *dvignŋti* ‘bewegen’, 3sg.ps. *dvig-ne-t̃* → AS 234
- Klasse III: “formans” *-je-/jo-*, b.v. *znati* ‘weten’, 3sg.ps. *zna-je-t̃* → AS 235
- Klasse IV: stam op *-i-*, b.v. *xoditi* ‘lopen’, 3sg.ps. *xod-i-t̃* → AS 236
- Klasse V: “athematisch”, zijnde *byti* ‘zijn’ (3sg.ps. *est̃*), *dati* ‘geven’ (3sg.ps. *dast̃*), *jasti* ‘eten’ (3sg.ps. *jast̃*), *věděti* ‘weten’ (3sg.ps. *věst̃*) en *iměti* ‘hebben’ (3sg.ps. *imat̃*) → AS 237

Welk type werkwoorden zitten er zoal in de verschillende klassen?

- Klasse I bevat bijna alle infinitieven op *-Cti*, d.w.z. op *-sti* (*vesti* ‘brengen’, 3sg.ps. *vedet̃*; *plesti* ‘vlechten’, 3sg.ps. *pletet̃*; *grysti* ‘knagen’, 3sg.ps. *gryzet̃*; *nesti* ‘dragen’, 3sg.ps. *neset̃*) of op *-šti* (*mošti* ‘kunnen’, ps. *mogŋ*, *možet̃*; *pešti* ‘bakken’, ps. *pekŋ*, *pečet̃*), en verder nog een beperkte groep op *-Vti*, waaronder *mrěti* ‘sterven’, 3sg.ps. *m̃ret̃*; *z̃vati* ‘roepen’, 3sg.ps. *z̃vet̃*; *načeti* ‘beginnen’, 3sg.ps. *nač̃net̃*; *žiti* ‘leven’, 3sg.ps. *živet̃*.
- Klasse II bevat alleen infinitieven op *-ŋti* plus het werkwoord *stati* ‘gaan staan’ (3sg.ps. *stanet̃*).
- Klasse III bevat infinitieven op *-ati* (*znati* ‘weten’, 3sg.ps. *znajet̃*), *-ěti* (*rozuměti* ‘begrijpen’, 3sg.ps. *rozumějet̃*), *-iti* (*biti* ‘slaan’, 3sg.ps. *bijet̃*), *-yti* (*myti* 3sg.ps. ‘wassen’, *myjet̃*), *-uti* (*duti*, 3sg.ps. *dujet̃*), en in een enkel geval ook *-ęti* en *-Cti*. De infinitieven op *-ati* omvatten ook de werkwoorden van het type *-ovati/-evati*, ps. *-uj-* (*věrovati* ‘geloven’, 3sg.ps. *věrujet̃*; *vojevati* ‘strijden’ 3sg.ps. *vojujet̃*) en de werkwoorden waarbij de oorspronkelijke *j* consonantalternantie in het gehele presens heeft opgeleverd (*plakati* ‘huilen’, ps. *plačŋ*, *plačet̃*, met *č* < **kj*; *stradati* ‘lijden’, ps. *straždŋ*, *straždet̃*, met *žd* < **dj*; *glagolati* ‘spreken’, ps. *glagołŋ*, *glagolet̃*, met *l* < **lj*).

¹ Oudkerkslavisch op basis van: Jos Schaeken & Henrik Birnbaum, *Die altkirchenslavische Schriftkultur: Geschichte – Laute und Schriftzeichen – Sprachdenkmäler*. München, 1999, pp. 233-240 [afgekort: AS]. – Russisch op basis van: Peter Houtzagers (red.), *Russische grammatica*. Bussum, 2003, pp. 267-345 [afgekort: RG]. – Zie verder ook Alexander Schenker, *The dawn of Slavic*. New Haven-London, 1995, 129-148 [afgekort: DS].

- Klasse IV bevat infinitieven op *-iti* (*xoditi* ‘lopen’, 3sg.ps. *xoditǫ*), *-ěti* (*letěti* ‘vliegen’, 3sg.ps. *letitǫ*) en *-ati* (*sǫpati* ‘slapen’, 3sg.ps. *sǫpitǫ*). In het presens heeft 1Sg. consonantalternantie (veroorzaakt door *j): *xoždǫ* (*žd < *dj*), *leštǫ* (*št < *tj*), *sǫplǫ* (*pl < *pj*). De infinitieven op *-ati* hebben (met uitzondering van *sǫpati*) een voorafgaande ‘ruisklank’ of *j* (*ležati* ‘liggen’, *mlǫčati* ‘zwijgen’, *slyšati* ‘horen’, *stojati* ‘staan’). (Over de herkomst van *-a-* in *-ati* → DS 88.)
- Klasse V bevat alleen de vijf bovengenoemde werkwoorden.

Leskiens klassen in relatie tot het werkwoord in het Russisch

- Klasse I → RG verspreid over groep F (inf. niet op klinker + *-тъ*: *нести* ‘dragen’, ps. *несу́, несѣт*; *грызть* ‘knagen’, ps. *грызу́, грызѣт*; *печь* ‘bakken’, ps. *пеку́, печѣт*), C3 (*умерѣть* ‘sterven’: inf. *-ерѣтъ*; ps. *-ру́, -рѣт*), G (b.v. *звать* ‘roepen’: ps. *зову́, зовѣт*; *начать* ‘beginnen’: ps. *начну́, начнѣт*; *жить* ‘leven’, ps. *живу́, живѣт*) en enkele restgroepen.
- Klasse II → RG D1 (*махнуть* ‘zwaaien’: inf. *-нутъ*; ps. *-ну, -нет*).
- Klasse III → RG verspreid over A1 (*читать* ‘lezen’: inf. *-ать/-ять*; ps. *-аю/-яю, -аеи/-яеи*), A2 (*рисовать* ‘tekenen’: inf. *-овать/-евать*; ps. *-ую/-юю, -уеи/-юеи*), A3 (*плакать* ‘huilen’: inf. *-ать/-ять*; ps. *-у/-ю, -еи/-ѣи*), A5 (*давать* ‘geven’: inf. *-авать*; ps. *-аю́, -аѣт*), C1 (*краснѣть* ‘roder worden’: inf. *-еть*; ps. *-ею, -ееи*), E (zie onder), G (b.v. *бить* ‘slaan’: ps. *бью́, бьѣт*) en enkele restgroepen.
- Klasse IV → RG verspreid over B1 (*говорить* ‘spreken’: inf. *-ить*; ps. *-у/-ю, -ит*), C2 (*горѣть* ‘branden’: inf. *-еть*; ps. *-у/-ю, -ит*) en A4 (*кричать* ‘schreeuwen’: inf. *-ать/-ять*; ps. *-у/-ю, -ит*).
- Klasse V → RG verspreid over G^{rest} (*быть* ‘zijn’, *дать* ‘geven’), F^{rest} (*есть* ‘eten’) en C1 (*имѣть* ‘hebben’); *věděti* vgl. *vědatъ* ‘weten’ A1.
- Let op RG E (inf. *-оть*; ps. *-ю, -ет*) versus OKS (klasse III): *колѣть* ‘steken, prikken’: ps. *колѣю, колѣет* – *klati*: ps. *kolǫ, koletǫ*; *борѣть* ‘strijden’: ps. *борѣюсь, борѣется* – *brati*: ps. *boǫ, boetǫ*; *молѣть* ‘malen’: ps. *мелю́, мелѣт (!)* – *mlěti*: ps. *meǫ, meletǫ*. (Over Russ. *-olo-* versus OKS *-la-* en Russ. *-olo-* versus OKS *-lě-* → DS 94-95.)

Presensuitgangen Oudkerkslavisch – Russisch

	1sg	2sg	3sg	1pl	2pl	3pl	1du	2du	3du
<i>e</i> -presens									
OKS	-ǫ	-eši	-etǫ ²	-emǫ	-ete	-ǫtǫ ²	-evě	-eta	-ete
Russ.	-у/-ю	-ишь ³	-ет	-ем	-ете	-ят/-ют	–	–	–
<i>i</i> -presens									
OKS	-ǫ	-iši	-itǫ ²	-imǫ	-ite	-ǫtǫ ²	-ivě	-ita	-ite
Russ.	-у/-ю	-ишь	-ит	-им	-ите	-ят/-ят	–	–	–

² Op grond van taalreconstructie verwacht je in 3sg. en 3pl. Proto-Slavisch *-tb*, en niet *-tǫ* zoals in het OKS. In het Oudrussisch komt wel de te verwachten uitgang *-tb* voor (→ DS 139).

³ Onder het accent uiteraard *-ěшь* (en *-ěи, -ěи, -ěи*).

Volgens de classificatie van Leskien komt het *e*-presens voor in de klassen I, II en III, en vinden we het *i*-presens in klasse IV.

De athematische klasse V heeft in vergelijking met het *e*- en *i*-presens een afwijkende 1sg. *-mъ* en 2sg. *-si*. In 3pl. vinden we bij klasse V in principe *-ętъ* (volgens het *i*-presens), maar ook *-otъ* (volgens het *e*-presens). Hier volgen – in contrast met het Russisch – sg. en pl. van het presens van *byti* ‘zijn’, *dati* ‘geven’ en *jasti* ‘eten’:

	1sg	2sg	3sg	1pl	2pl	3pl
<i>byti</i> – бытъ						
OKS	<i>esmъ</i>	<i>esi</i>	<i>estъ</i>	<i>esmъ</i>	<i>este</i>	<i>sotъ</i>
Russ.	–	–	<i>ecmъ</i> ⁴	–	–	† <i>cyтъ</i> ⁴
<i>dati</i> – датъ						
OKS	<i>damъ</i>	<i>dasi</i>	<i>dastъ</i>	<i>damъ</i>	<i>daste</i>	<i>dadętъ</i>
Russ.	<i>дам</i>	<i>дашъ</i> ⁵	<i>даст</i>	<i>дадум</i> ⁶	<i>дадуме</i> ⁶	<i>дадыт</i> ⁷
<i>jasti</i> – есмъ						
OKS	<i>jamъ</i>	<i>jasi</i>	<i>jastъ</i>	<i>jamъ</i>	<i>jaste</i>	<i>jadętъ</i>
Russ.	<i>ем</i>	<i>ешъ</i> ⁵	<i>ест</i>	<i>едум</i> ⁶	<i>едуме</i> ⁶	<i>едят</i>

Oudkerkoslavische tijden en modi in contrast met het Russisch

- In het OKS vinden we de drie “simplele” (niet-samengestelde) tijden van het Proto-Slavisch: één voor het presens en twee voor de verleden tijd: aoristus en imperfectum. Het verschil tussen aoristus en imperfectum wordt in DS als volgt omschreven: “The aorist designated a completed action without affirming either its duration or resultative value. As such, it served as the narrative preterite tense” (140); “The imperfect [...] indicated noncompletion of a past action and stressed its duration or repetition” (143). Beide tijden zijn in het Russisch (waarschijnlijk al vroeg) verdwenen.
- Andere tijden waren samengesteld, gewoonlijk met het zogenaamde *l*-participium (zie onder, bij de behandeling van de participia) of de infinitief plus een hulpwerkwoord (meestal *byti* ‘zijn’). De belangrijkste samengestelde tijden waren twee aanvullende verledentijdsvormen: perfectum (DS 148: “[...] indicated a connection between the past and the moment of speech”) en plusquamperfectum (DS 148: “[...] indicated the earlier of two past actions”). Voorbeelden: *neslъ estъ* ‘hij heeft gedragen’, *nesla estъ* ‘zij heeft gedragen’, *nesli esmъ* ‘wij (mnl.) hebben gedragen’, *nesly esmъ* ‘wij (vrl.) hebben gedragen’, *nesla sotъ* ‘zij (onz.) hebben gedragen’; *neslъ bě(aše)* ‘hij had gedragen’ (*bě* of *běaše* zijn imperfectumvormen van *byti* → AS 237). Het perfectum is als enige verledentijdsvorm in het Russisch voortgezet, maar dan wel (tegenwoordig) met weglating van het hulpwerkwoord *byti*.
- Ook voor het futurum bestonden geen aparte vormen: net zoals in het Russisch werd het uitgedrukt door middel van het perfectieve presens of een samengestelde vorm. In het OKS waren verschillende samengestelde vormen met *l*-participium of

⁴ Met voortzetting van de Proto-Slavische uitgang *-tъ* (zie boven, noot 2).

⁵ Vervanging van athematisch *-s-* door thematisch *-š-*.

⁶ Vervanging door de corresponderende imperatiefuitgangen (→ AS 237).

⁷ De *-y-* correspondeert niet met OKS *-ę-* (wat wel het geval is bij 3pl. *едят*).

infinitief mogelijk (met ten dele ook verschillende futurumbetekeningen), waaronder ook al degene die we uit het Russisch kennen: een futurumvorm van *byti* (*bŏdŏ, bŏdeši, bŏdetŏ* enz. → AS 240 = Russ. *бýдѹ, бýдеиш, бýдем* enz.) plus infinitief.

- Het OKS kende aan modi behalve de imperatief nog de conditionalis. Deze laatste bestond uit een aparte vorm van *byti* (1sg. *bimŏ, 23sg. bi* enz. → AS 240) of aoristusvormen van *byti* (1sg. *byxŏ 23sg. by* enz. → AS 237) plus het *l*-participium: *ašte bi vĕděla darŏ bozii ...* ‘als jij het geschenk Gods zou weten ...’ (Jo 4, 10). Het Russische partikel *бы* komt voort uit de aoristusvorm *by* in conditionale functie.
- Vier OKS participia vinden we ook in het Russisch: part.pres.act. → AS 227 (tabellen via-c, met suffix *-št-* = Russ. *-ш-*); part.pret.act. → AS 227-228 (tabellen viia-c, met suffix *-(vŏ)š-* = Russ. *-(ѡ)ш-*); part.pres.pass. → AS 228 (tabel ix, met suffix *-m-* = Russ. *-м-*); part.pret.pass. → AS 228-229 (tabel x, met suffix *-n-/t-* = Russ. *-н(н)-/-м-*). Het vijfde participium is het l-participium → AS 228 (tabel viii), dat alleen in samengestelde vormen voorkomt (perfectum, plusquamperfectum, futurum, conditionalis – zie boven) en waarmee de Russische verledentijdsvorm correspondeert.
- Tot slot kende het OKS nog de infinitief, die altijd eindigde op *-ti*. Deze vinden we in het Russisch alleen nog onder het accent (*-mú* → RG onder groep F); buiten het accent komen *-mŏ* en in een enkel geval *-uŏ* (= OKS *-šti*) voor. Een tweede finiete vorm is in het Russisch verloren gegaan: het supinum, eindigend op *-tŏ*. Het supinum werd in het OKS gebruikt om een doel na werkwoorden van beweging uit te drukken: *idŏ lovitŏ rybŏ* ‘ik ga (om) vissen (te) vangen’ (Jo 21, 3).